

Fülöp András

RÉGÉSZETI ADATOK A VESZPRÉMI SZÉKESEGYHÁZ ÉS SZENT GYÖRGY-KÁPOLNA KORAI IDŐSZAKÁHOZ*

A veszprémi székesegyház kutatástörténete, noha több mint száz éve íródik, meglehetősen szaggatottan alakult. A rendre újrainduló, majd mindig megtorpanó kutatások azt eredményezték, hogy az épületről számos megfigyelés, részinformáció áll rendelkezésünkre, ám az adatok összefésülése máig nem történt meg. Egyrészt e kutatásokat végző szakemberek – H. Gyürky Katalin, Tóth Sándor, Kralovánszky Alán – már nem lehetnek közöttünk, hogy ezt megtegyék.¹ Másrészt az utókor számára a feldolgozást nehezíti, hogy a műemléki és régészeti kutatások egymástól időben és sokszor fizikailag is elkülönülve zajlottak. A ma álló neoromán székesegyház 20. század eleji megépülése óta két műemléki helyreállítás is lezajlott, amelyek során a járószintek mellett más viszonyítási pontokat is gyakran megváltoztattak, eltüntettek vagy eltakartak. Ez még a székesegyháztól északra elhelyezkedő Szent György-kápolnára is igaz, noha arról az ásatást követő években mintaszerű közlemény jelent meg. A székesegyház felől nézve azonban azt találjuk, hogy a régészeti vonatkozású adatok számos publikációban, szétszórtan jelentek meg.

Jelen tanulmányban tehát azt tűztük ki célul, hogy ezeket az adatokat – közülük is főleg a 10–11. századra vonatkozókat – összerendezzük, és egyfajta vezérfonalát adjuk a további kutatásoknak, feldolgozásoknak.² Nem kívánunk itt a székesegyház felmenő falaiban ma is megtalálható 11. századi periódussal és a falkutatások tanulságaival foglalkozni; csak annyiban utalunk rájuk, amennyire a gondolatmentünk megértéséhez szükséges. Az altemplom vonatkozásában érinti a kérdést Simon Anna jelen a kötetbeli tanulmánya.

* A tanulmány az NFKFIH K 134806. számú („OTKA”) pályázat keretében és támogatásával készült.

¹ Tóth Sándor munkásságának kéziratai remélhetőleg a közeljövőben kiadásra kerülhetnek, így dokumentációinak újraértékelésétől – már csak a feladat volumenéből adódóan is – e helyütt eltekintén.

² A publikációban megjelenő szerkesztett táblák elkészítéséért Jankovics Norbertnek tartozom köszönettel.

Kiindulásnak Storno Kálmánnak egy, a székesegyházról készült rajzát vesszük alapul, mely az 1870-es évek végén készült az épület barokk kori állapotáról.³ (1. kép) Ez azért lényeges számunkra, mert a székesegyház 1907-es átépítéskor megfigyelt jelenségeket még a barokk kori szintekhez és térszerkezethez viszonyítva jegyezték le. Elsősorban Ádám Iván kanonok felbecsülhetetlen értékű megállapításai érdemelnek említést, de ide sorolható Becske Adolf fényképésznek a még ép barokk állapotról és a bontás bizonyos fázisairól készített fényképsorozata is.⁴

A Storno-féle felmérés az alaprajzon túlmenően hosszmetsetet is tartalmaz, amely a szentélyt és az alatta elhelyezkedő altemplomot is mutatja, a déli fal belső nézetével. A rajzból kiderül, hogy a szentély és az altemplom tömegarányai nagyjából a mai állapotot mutatják, bár az altemplom nyugati végében lévő félköríves fülke ebben a formában már nincs meg. A főszentély padlószintje most két lépcsőfokkal magasabban van, mint a Storno-féle rajzon, ami abból fakad, hogy az altemplom fölötti gótikus boltozat és fölötte lévő rétegrend ma vastagabb, mint a barokk kori. A főhajó mai járószintje tehát nagyjából a barokk korból megörökölt szintet mutatja, bár burkolatcseréből vagy más okból bizonyára adódhat valamennyi eltérés.

A székesegyház környezetében eddig ismert legkorábbi egyházi épület a templomtól északra előkerült, Szent György tiszteletére emelt kápolna.⁵ Az 1950-es évek végén ennek feltáráskor nemcsak egy 13. századi, oktagonális körtemplom falai váltak ismertté, hanem egy korábbi periódusé is, melynek kör alakú hajója és félköríves szentélye volt. Érdekessége, hogy szinte szabályos, nyugat-keleti tájolása jelentősen eltér a székesegyházétól, de a fölötte lévő oktagonális periódustól is. (4. kép) Járószintje – az ásató, H. Gyürky Katalin metszetrajza alapján⁶ – az említett székesegyházbeli szinttől mérve 205–210 cm körül lehetett. E korai rotundához keltező lelet nem került elő. Az egyetlen, viszonylag korainak tartott edénytöredék a H. Gyürky-vezette feltárást megelőző, Hungler József-féle földmunkák során került elő, de hogy milyen összefüggésből, azt nem lehetett megállapítani. H. Gyürky Katalin az edénytöredékből kiindulva a várhegyen lévő 9–10. századi településre következtetett.⁷ Ma azonban a kutatás e kerámián látható díszítés felső időhatárát későbbre is elképzelhetőnek tartja.⁸ Solymosi László – történeti szempontú – érvelése szerint a korai körtemplom építése a Magyarországra érkező keresztény térítőik idejövetele, azaz 972 elé nem keltezhető. Ugyanakkor mivel a tájolása eltér a székesegyházétól, annál korábbi kell, hogy legyen.

³ FÜLÖP–SIMON, 2011. 17. t. 33. jegyzet.

⁴ ÁDÁM, 2010. 19–23. I–LXXVI. t.

⁵ A veszprémi Szent György-erekye kérdéséről összefoglalóan: SOLYMOI, 2000. 133–137.

⁶ H. GYÜRKY, 1963. Abb. 15. t.

⁷ H. GYÜRKY, 1963. 353–354. Abb. 26.

⁸ Összefoglalóan, további irodalommal: TAKÁCS, 1996. 333–334., 339–340. Vö. még 97. jegyzet.

Mivel az utóbbinak Gizellával való szoros kapcsolata nem kérdőjelezhető meg, a rotunda első periódusa valószínűleg még 996, Gizella és István házasságkötésének feltételezett időpontja előtt épülhetett.⁹ Annyi bizonyos, hogy a 12. század első felében íródott Szent Imre-legenda szerint a herceg a Szent György-kápolnában tette le szüzességi fogadalmát, tehát ekkor már állt.¹⁰

Solymosi László egyúttal kitért a modern történetírásban Bogyay Tamás által képviselt elméletre (valamint annak hazai cáfolataira) is, miszerint a 864 karácsonyán Adalwin salzburgi érsek által felszentelt templomok közt emlegetett Ortahu és annak Szt. Mihály-egyháza Veszprémmel lenne azonosítható.¹¹ Egyelőre azonban a székesegyház környezetéből nem ismerünk olyan – akárcsak szórványként előkerült – leletet, mely minden kétséget kizáróan Karoling kapcsolatokkal rendelkezne.

A korainak mondható sírleletek kapcsán elsőként említendő, hogy amikor 1961 áprilisában a Szent György-kápolna védőépületéről és a székesegyház északi oldaláról lefolyó csapadékvíz elvezetésére csatornát ástak,¹² a székesegyház mai keresztházától északra, nyugat-keleti tájolásúnak mondott sírokat találtak. Sajnos a kint tartózkodó Németh Péternek érdemi dokumentálásra nem volt módja. Leírásából tudjuk, hogy a „vázakkal együtt előkerült” egy ép, durván soványított, szürkésbarna anyagú, kézi formálású, utánkorongolt, bekarcolt vonalkötegek között hullámvonalköteg díszítésű, 10. századnak meghatározott¹³ bögre is. (2. kép) A lelet kissé zavarba ejtő, ugyanis felmerülhet, hogy az edény ételmelléklettel került földbe, a datálás pedig azt sugallja, mintha egy honfoglalás kori köznépi temető maradványával állnánk szemben. A mostoha megfigyelési lehetőségek, illetve a terület bolygatottsága miatt – a sírok környezetéből későközépkori érem is előkerült – e bögréből sajnos nem lehet komolyabb következtetéseket levonni. A jövőben azonban érdemes lenne vizsgálni, hogy az edény technikáját és arányait tekintve nem régebb-e a honfoglaláskornál.¹⁴

A székesegyháztól északra más sírok is előkerültek. A barokk kori szeminárium-épület északkeleti sarka alatti pincében bolygatott gyereksírt találtak, melynek tájolása immáron délnyugat-északkeleti irányú volt, így leginkább a székesegyház tájolásához igazodott. A sír mellékletei gerezdelt és hengeres pasztagyöngyök voltak, (3. kép) melyeket szintén honfoglaláskorinak határozták meg.¹⁵ Azóta tudjuk, hogy e leletek nemcsak honfoglaláskori, hanem

⁹ SOLYMOSSI, 2000. 131–132.

¹⁰ A korai rotunda-periódus és a legendában említett kápolna megfeleltetésre: H. GYÜRKY, 352–353.

¹¹ A magyar nyelvű szakirodalomban: BOGYAY, 1994. 6–15.

¹² Vö. még TÓTH, 1974. 134. kép a) I.

¹³ MRT 2. 51/1a. sz. 26. tábla 28., NÉMETH, 1961. április 10–14. LDM ltsz. 61.8.1.

¹⁴ A székesegyház építése előtti időkre teszi és csak feltételesen köti a honfoglaláskorhoz: S. PERÉMI, 1998. 41–42.

¹⁵ A sírra utóbb ráépült egy középkori falsarok. A falsarok által meghatározott falak mind a korai

11. századi köznépi temetőikben is feltűnnek, sőt templom körüli sírokban is előfordulhatnak, keltezésük pedig inkább a 11–12. századra tehető.¹⁶ Valószínűbb tehát, hogy ez esetben az elhunyt már a székesegyház időszakában került földbe.

1985-ben Kralovánszky Alán a székesegyháztól északnyugatra egy 35–45 cm átmérőjű facölöpökből álló építmény maradványait figyelte meg, ám az ásatási lehetőségek nem tették lehetővé, hogy alaprajzi kiterjedéséről többet meg lehessen tudni. Ezeket a 10–11. századra – ezen belül is inkább korábbra – keltezte.¹⁷ Későbbinek ítélte azt az 1984-ben előjött, L-alaprajzú, habarcsba rakott, törtkő falat, melynek tájolása leginkább a székesegyházéhoz áll közel, ám enyhe szögben eltér attól. Délkeleti folytatásában az ásató két pillérszerű maradványt is talált, ám azt, hogy e falrészletek épülethez vagy kerítéshez tartoztak-e, nem tudta meghatározni. E kőből falazott részletek korát a 10–11. századra tette, és abból ítélve, hogy szerinte egy nagyobb épületegyüttest (fejedelmi vagy „királyi-ispáni,” esetleg püspöki funkciójú épületet) sejtetnek, már az államszervezéshez kötötte őket. Később a Géza-fejedelem kori datálásuk mellett tette le a voksát.¹⁸ Ugyanakkor – különösen e falak érdekes rétegtani helyzete¹⁹ miatt – a jövőben érdemes lenne összefüggésüket megvizsgálni a Szent György-kápolna szempontjából is, ami nem nélkülözheti e falak környezetéből előkerült leletanyag feldolgozását. Az ásatás során a falak felett 13–14. századinak meghatározott temetkezéseket találtak, ami még a középkor folyamán bekövetkezett visszabontásukra utal.²⁰

1907-ben, amikor a székesegyház belsejében a főhajó egyik árkádját, bontása előtt statikai okokból aláfalazták, és ahhoz alapárkot ástak, Ádám Iván 200–210 cm mélyen egy „talapzatot” írt le az akkori pillérek alá benyúlóan, „ugyanazon sorrendben, [...] mint a katedrális pillérei”, azaz immár a mostani székesegyházzal azonos tájolásban.²¹ A mélység közelítőleg megfelelne a Szent György-kápolna korai padlószintjének. Mivel Ádám Iván észrevette, hogy a ma álló székesegyház felmenő falaiban is állnak román kori pillérek, és ezek bázisa az akkori járószinttől számítva csak 1,6 m mélyen volt,²² rájött arra, hogy egy alaposan visszabontott korábbi periódust követően egy következő románkori építkezéssel kell számolni. Eközben ismertté váltak palmettás

rotunda, mind a székesegyház tájolásától eltértek. H. KELEMEN–TÓTH, 1965. 1.2., H. KELEMEN–TÓTH, 1966. 47., MRT 2. 51/1a. sz. 26. tábla 15–16.

¹⁶ BÓNA, 1978. 136–137., 139., Abb. 38., 13., a 11. századi köznépi anyagban: SZÓKE–VÁNDOR, 1987. 63., 89. kép 6.

¹⁷ KRALOVÁNSZKY, 1986. 118.

¹⁸ KRALOVÁNSZKY, 1986. 118., KRALOVÁNSZKY, 1990. fig. 7., KRALOVÁNSZKY, 1991. 107–108.

¹⁹ VÖ. KRALOVÁNSZKY, 1984b. e) 2. sz. kutatóhely VIII. szelvény alaprajz és keleti metszet, de figyelembe veendő még i) IV. szelvény déli oldal.

²⁰ KRALOVÁNSZKY, 1986. 118.

²¹ Ádám Iván feljegyzését az akkori ismeretanyag alapján elemzi: TÓTH, 1963. 119–122.

²² ÁDÁM, 2010. 22. LXV. t. képaláírása.

kőfaragványok is, amelyek leginkább másodlagos helyzetből, sokszor barokk falakból kerültek elő. Ádám Iván szerint ezek a jelentősen visszabontott korai épülethez tartoztak, hiszen a székesegyház falazataiban magasan felfutó *in situ* részletek, különösen a fejezetek, sokkal egyszerűbb megformálásúak voltak. Ezt támogatni látszottak a szintviszonyok is. A palmettás faragványcsoport egyik darabja, az árkádos díszítésű oszlopfő (6. kép) ugyanis kivételesen nem falazatból került elő, hanem a neoromán déli keresztház déli falának alap-árkának kiásásakor. Lelőkörülményei, mint arra Tóth Sándor rámutatott, nem egyértelműek, de annyi elmondható róla, hogy 150–200 cm mélyen jöhetett elő.²³ Természetesen a korabeli megfigyelések nem terjedhettek ki arra, hogy nem egy beásásból származott-e a fejezet, ami arra figyelmeztet, hogy a kizárólag szintadatokkal való érveléssel is óvatosan kell bánnunk.

Az 1970-es évek elején a székesegyház északi mellékhajójához északról hozzáépített, 14. századi kápolna – H. Gyürky Katalin szerint a Szentlélek-kápolna²⁴ – északi fala alatt egy korábbi, szárazon rakott alapfal került elő, mely az északi mellékhajónál is korábbinak bizonyult. Tájolása szintén a székesegyházéhoz igazodott, a hozzátartozó szintet tekintve inkább az Ádám Iván által megfigyelt korai pilléralap és a Szent György-kápolna korai járó-szintjéhez áll közel.²⁵

E különféle helyeken előjött – és csak hipotetikusán egy periódusba sorolt – falak akár egy világi épülethez is tartozhatnának. Ám a székesegyház-tól északra három melléklet nélküli sírt is feltártak, melyek tájolása szintén megegyezett a székesegyházéval, ugyanakkor az északi mellékhajófal nyugati, toronyhoz csatlakozó szakasza, melyről úgy tudjuk, hogy a székesegyházban magasan fennmaradt románkori periódushoz tartozott,²⁶ már vágta az egyiket. Mivel keresztény, templom körüli temetkezésnek látszanak,²⁷ a székesegyház alatti visszabontott épületmaradványok is valamilyen szakrális épülethez sorolhatók. E periódust tehát elsősorban a tájolása és szintviszonyai alapján helyezhetjük a rotunda első periódusa, és a mai székesegyház felmenő falai-ban is megmaradt első románkori periódus közé.

Az általunk ismertetett építési periódusok tekintetében kulcskérdés, hogy hogyan viszonyíthatók a püspökség 11. század eleji megalapításhoz. A történeti kutatásokból jól ismert, így itt csak épp utalunk rá, hogy a veszprémi Szent Mihály-egyházra vonatkozó első történeti adat a pannonhalmi monostor 1002-re keltezett kiváltságlevelének másolatában található, igaz, lehet, hogy

²³ TÓTH, 1963. 119–122., 125.

²⁴ A kápolna azonosítására és keltezésére: H. GYÜRKY, 1963. 381.

²⁵ KOZÁK, 1977. 375–376. 461. kép. A hasonló mélységben jelentkező, szárazon rakott falakra nézve I. KRALOVÁNSZKY 1984b. i) Napló 6–7. és III. szelvény északi falnézet I. fal., vö. még esetleg: KRALOVÁNSZKY, 1985. 127.

²⁶ TÓTH, 2000. 634.

²⁷ ÉRY–KRALOVÁNSZKY, 1976a. jelentés., ÉRY–KRALOVÁNSZKY, 1976b. 61.

csak interpoláció formájában.²⁸ A püspökség adománylevele szintén későbbi átírásból ismert, és eredetijét diplomatikai megfontolásokból 1009-re keltezük.²⁹ Szent István király nagyobbik legendájában olvashatunk arról, hogy a püspökséget Gizella királyné „alapkövétől felékesítette.”³⁰ Ám Gizella királyné inkább magával a székesegyházzal hozható szorosabb összefüggésbe, mely leginkább kegyúri viszonyként írható le,³¹ hosszabb időre megalapozva a magyar királyné és a székesegyház kapcsolatát.³²

A székesegyház falazatában felmenő első románkori periódus datálásában fordulatot hozott az 1055-ben alapított tihanyi monostor barokk kori szentélyfalából előkerült vállkő. Ennek ornamentikája szoros összefüggést mutatott a veszprémi palmettás kőfaragványokkal, ám ez utóbbiak – kvalitásuk és stíluskritikai megfontolások alapján – a tihanyi elé keltezhetők.³³ A veszprémi faragványokat Tóth Sándor egyelőre közvetlen előzmények nélkülének tartva, a korabeli kőfaragás „antiklasszikus áramlatához” sorolta, melynek ez idő tájt keletkezett emlékei az ország középső részéről (Sződ, Pilis) ismertek még.³⁴ Ehhez vonható a tihanyi altemplom térképezése, egyszerű megformálású oszlopai, fejezetei, melyek épebben mutatják, hogyan kellene elképzelnünk a veszprémi altemplom déli oldalfalán időközben megtalált boltozatlenyomatok által képviselt teret. Tihanyban a vörös homokkőnek és fehér mészkőnek a falazatokban való vegyes alkalmazása ugyanúgy tetten érhető, mint Veszprémben, ez utóbbi esetben mind az altemplomban, mind a felmenő falazatokban.³⁵ A déli keresztház-szerű bővítmény földszinti középpillére, annak addig csak archív fotókról ismert fejezetformája falkutatás keretében ismét tanulmányozhatóvá vált.³⁶ Mindebből az következett, hogy a palmettás faragványok inkább a székesegyház falaiban magasan megmaradt és egységesnek mondható románkori periódushoz, de annak valamely, később elbontott belsőépítészeti részéhez lennének köthetők. Noha utóbb átfaragták némelyiket, jó részük valamilyen formában megérte a 18. század első évtizedeit. Amikor ugyanis a barokk székesegyház felépült, e kőfaragványok végleg bontásra kerültek, és beépítették őket barokk falazatokba, ahonnan a közelmúltban is kerültek elő palmettás faragványok.³⁷

E műformák, valamint az 1907-es fotókon látható, a főhajó oldalfalán magasra felfutó tagozatok (5. kép) 11. század második harmadától adatható

²⁸ DHA I. 39–41.

²⁹ GYÖRFFY, 1983. 182–183., 266., 276., DHA I. 39–41., ugyanakkor vö. GUTHEIL, 1979. 49.

³⁰ ÁKÍF 285–286.

³¹ ZSOLDOS, 2011. 15.

³² GUTHEIL, 1979. 59., SOLYMOSI, 1994. 728. további irodalommal.

³³ MRT 2. 228. (51/1a. sz.) 21. jegyzet, Tóth, 1994. 56.

³⁴ TÓTH, 2010. 31–35.

³⁵ TÓTH, 1993–1994. 330.

³⁶ TÓTH, 1993–1994. 329. 5. ábra.

³⁷ BODÓ, 2003. 183–185.

nyugat-európai feltűnésének³⁸ egyfajta eredőjeként Tóth Sándor a székesegyház felmenő falazataiban tapasztalt románkori periódust Gizella királyné életének késői szakaszára tartotta keltezhetőnek azzal, hogy az építkezést esetleg csak megkezdte.³⁹ A felmenő falazatban azonosított és a palmettás kövek által jelzett építési periódus összetartozása ugyanis egy olyan nagy volumenű építkezést feltételez, amely István halálát követő zavaros politikai időszakban nehezen képzelhető el.⁴⁰ Magának Gizellának a későbbi sorsa sem egyértelműen rekonstruálható.⁴¹ Így ez a periódus vagy még 1038 táján elkészült, vagy az építkezést valaki más fejezte be, egy elhúzódó, szakaszos építkezés keretében.

Tóth Sándor, kiindulva abból, hogy valószínűtlen a korai, székesegyházként használt templom államalapítás-kori felépítése, majd néhány évtizeddel később történt teljes lebontása és újraépítése, a visszabontott templomot az államalapítás előtti időszakra vélte keltezhetőnek.⁴² Ez egyúttal azt jelentené, hogy a püspökség megalapításakor egy korábban itt lévő templomot kezdtek székesegyházként használni. Megjegyezzük, hogy a székesegyház alatt eddig ismert, csekély maradványok nem elegendőek annak eldöntésére, hogy az itt állt épület teljességgel felépült-e, mielőtt visszabontották.

A székesegyház altemploma eddigi tudásunk szerint a székesegyház felmenő falazataiban azonosított románkori periódushoz tartozik. Keleti végét, akárcsak magának a főszentélyét nem ismerjük. A Tóth Sándor-végezte kutatások nyomán ugyanis világossá vált, hogy az altemplom gótikus, 1400 körül történt átépítésekor szintsüllyesztést hajtottak végre, és ekkor az altemplom és ezzel együtt a szentély keleti záradékat nyom nélkül elpusztították. Az altemplom jelenlegi terében található négy (gótikus) pillérpár közül a nyugatról számított második és a harmadik pillérpár közötti részig volt követhető az első periódus, de ezt is elsősorban a felmenő szentélyfalon tett megfigyelések alapján lehetett kijelenteni.⁴³

Kralovánszky Alán 1984. évi kutatásai során a székesegyház nyugati oldalán végzett feltárásokat. Ezek során talált egy küszöbkövet 257,61 m-es szinten, két oldalán pedig (egymástól 5 m-re) egy-egy, a barokk falköpeny síkjától nyugatra 60 cm-re kiugró „törtköves bázis alapozást” tárt fel, amit a középkori nyugati kapu maradványaként értékelte.⁴⁴ A küszöbkő által meghatározott szint eddigi ismereteink szerint 20–30 cm-es hibahatárral megfeleltethető a székesegyház felmenő falaiban azonosított románkori periódus hajójának padlószintjével.

³⁸ TÓTH, 1993–1994. 330., TÓTH, 2000. 635.

³⁹ TÓTH 1993–1994. 330. és 8. jegyzet.

⁴⁰ ÁKÍF 240–241.

⁴¹ GUTHEIL, 1979. 88–95., GYÖRFFY, 1983. 378–379., VESZPRÉMY, 2000. 608–612.

⁴² SIMON, 2012. 437.

⁴³ TÓTH, 1993–1994. 329.

⁴⁴ KRALOVÁNSZKY, 1985. 127.

Tóth Sándor további kutatásaiból már nyilvánvalóvá vált, hogy a templomhoz északról és délről egy-egy keresztházszerű bővítmény csatlakozott a keleti és nyugati faluknak csorbázatai alapján. A déli oldalon e falbekötési nyomokatt lényegében a mai keresztház keleti, illetve nyugati falai helyén tudta megfigyelni úgy, hogy e nyomok a mai keresztházon kívül is megfigyelhetők voltak, függőleges sávban. A falazó- és kötőanyag alapján egyértelmű, hogy e keresztház-szerű bővítmény már a felmenő falazatokban tapasztalható románkori periódushoz tartozik. A románkori déli keresztház-szerű oldalépítmény délkeleti sarkát Simon Anna és e sorok írója tárták fel, ami meghatározza e templomtér déli kiterjedését.⁴⁵ (9. kép)

Mielőtt ezeket ismertetnénk, néhány korábbi jelenségre ezúttal is ki kell térnünk. A 2008-ban két szakaszban végzett ásatásunkon⁴⁶ megállapíthattuk, a sziklafelszín fölött mélyen átforgatott sírföld helyezkedett el melybe belekeveredve zselizi, badeni és mészbetétes kultúrák kerámiatöredékei jöttek elő.

Időrendben a következő objektum egy délnyugat-északkeleti tájolású, melléklet nélküli sír (2008/1. sír) volt, mely az alább részletezendő északi apszisfal indításának belső oldalán helyezkedett el, megközelítőleg a fal alapozásának aljával egy szinten. (7. kép) Bal karja az apszisfal alapozásához olyan közel esett, hogy kizárt, hogy az alapozásnál később ásták volna le a sírgödröt, főleg úgy, hogy még a karja mellett fanyomokat is találtunk, ami koporsós temetkezésre utal. A sír tájolása megegyezik a mai székesegyházéval, így – egyéb adat híján – azokkal a sírokkal tűnik egyidősnek, amelyek az északi mellék-hajó nyugati szakaszán kerültek elő. Azoktól eltérően azonban magasabban került elő, továbbá számításaink szerint az 1907-ban mélyen talált pilléralap jelentkezési szintje közel megegyezett a most tárgyalt síréval. Mivel ilyen sekélyre leásott sírt felnőtt váz esetében aligha képzelhetünk el, egy időközben végzett feltöltés után helyezték földbe (és mégis későbbi a korai építménynél), vagy egykorúak, de az Ádám Iván által azonosított pilléralap valamilyen általunk nem ismert okból mélyebb szinten helyezkedett el, mint itt a (külső?) szint, ahonnan ezt a sírt leásták. Megjegyzendő, hogy a székesegyház nyugati homlokzata előtt ugyanilyen tájolással, a középkori szinthez képest hasonlóan sekélyre ásott sírok kerültek elő.⁴⁷

Az első építési periódust itt is a keresztház-szerű déli építmény keleti fala képviselte, mely – alapozásként – alaprajzilag olyan pozícióban került elő, ahogy azt a mellékszentély déli falán megtalált falcsorbázat kijelölte. E falból két párhuzamos, 120 cm hosszú, egyenes fal lépett ki keleti irányba, melynek északi párjából kiindulóan félköríves apszisindítást azonosítottunk

⁴⁵ A keresztház-szerű tér déli falát már Kralovánszky Alán is megtalálta, de a székesegyházhoz délről kapcsolódó kápolnának vélte. KRALOVÁNSZKY, 1984a. 132.

⁴⁶ SIMON–FÜLÖP, 2009. 312–313., FÜLÖP–SIMON, 2011. 19. kép.

⁴⁷ KRALOVÁNSZKY, 1984b. i) Napló 3–5. II. szelvény, alaprajz, IV. szelvény, déli oldal, ahol a sírokat két járószint is lefedti.

kelet felé. (9., 10a. és 10b. kép) A megtalált apszisnak csupán az alsó néhány kőszor sorolható a keresztház-szerű építmény első korszakához. A hanyagul rakott alapozókövek között olyanok is megtalálhatók voltak, melyek festés- és meszelésnyomokat mutattak, tehát valamilyen régebbi épület (a székesegyház alatti korábbi épület?) bontásából származtak. A kötőanyag a felmenő falazatok első periódusánál is tapasztalt fehér meszes, jó minőségű habarcs, de itt, az alapozásban oltatlan mészből állt, ezért zsírosabb, kenhetőbb állagú maradt. Különösen a déli apszisfal alapozásában számos vörös homokkővet találtunk. A déli apszisfal-indítás ugyan részben elvált a keresztház-féleség alapfalától, de az északi apszisfalnál jól látható volt, hogy 36–40 cm-es szakaszon a habarcs áttüremkedik a keresztház-szerű építmény keleti alapfalába, tehát egy idősek. Ez egyúttal megerősíti, hogy a keresztház-szerű építmény és félköríves apszisa a székesegyház felmenő falazataiban megmaradt, 1030-as évekre tehető románkori periódushoz tartozik.

Az apszisfal nyilván nem hordozott nagy terhet, ezért lazábban rakták. Az apszisfalak szélessége 71–72 cm körül volt, az egyenes szakaszokat követően a félköríves záródás sugarát 131 cm-nek (4 lábnak) rekonstruálhattuk. Elképzelhető, hogy párkánymagassága megegyezett a mellékszentélyen tapasztalt falcsorbázatban jelentkező visszaugrással. Bármilyen oltáralap meglétére utaló nyomot nem találtunk.

A déli keresztház-szerű tér apszisát később visszabontották, és azonos alaprajzon újraépítették. Az apszisfal alapozásának felső része ugyanis, egy vízszintes elválás fölött, homokosabb habarccsal készült köveket tartalmazott. A régészeti feltárás során talált első építési réteg (9. réteg) ehhez az átépítéshez tartozik, ugyanazt a homokosabb, morzsálékos kötőanyagot tartalmazta, mint ez a második periódus, és észak felé lejtett. A korábbi építési réteg és padló nyilván mélyítés miatt pusztult el. Az építési rétegre egy vékony feltöltés került (12. réteg), melyen egy új járószintet (5. réteg) alakítottak ki, rajta lejárt felülettel (6. réteg) és égésnyomokkal (7. réteg). Ezt a homokos habarccsal jellemzett periódust részben a keresztház-féleség keleti alapfalának keleti felületén is tapasztaltuk, de ez alighanem csak a falbekötéssel függhet össze, hiszen a keresztház-szerű épület visszabontására és újraépítésére a felmenő falakon semmi nem utal.⁴⁸

A második periódusú apszis építési rétegéből mindössze egy inkább 14. századi, szürke anyagú, gyorskorongolt peremtöredéket találtunk. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a székesegyház mellékhajóinak falazataiban már Tóth Sándor azonosította az első románkori periódusnál későbbi, az 1400 körüli gótikus periódusnál korábbi átépítésre utaló nyomokat, igaz, ezek részletformái

⁴⁸ Ugyanakkor a keresztház keleti alapfalának apszison belüli szakaszán egy kőszor, a második periódusnál későbbi javítást érzékeltünk, de ennek egyéb összefüggéseit nem lehetett meghatározni.

a 14. századnál korábbi jellegzetességeket mutatnak. Egyik példájuk az északi mellékhajó északi falán talált, az első periódusú falazatba utólag belevágott, édesvízi mészkőből kialakított románkori formájú ablak. Hasonló jellegű, utólagos ablak a déli mellékhajó déli falán is előkerült. Az ablakok nyitására a mellékhajókat kívülről kísérő, szintén első periódusú oldalterek elbontása után került sor.⁴⁹

A románkori déli keresztházszerű építmény kiterjedésének meghatározása lehetőséget ad arra, hogy ennek északi megfelelőjét is vizsgálat alá vonjuk. A déli oldaltól eltérően az északi keresztház és a sekrestye közötti területen módszeresebb kutatásra nem volt lehetőségünk, mindössze egy gázcső bevezetésekor, annak árkában tehattünk megfigyeléseket. Az árok pozíciója alapján egyelőre úgy tűnik, hogy a délihez hasonló apszisos bővítmény északon nem volt. Ugyanakkor az északi keresztház-szerű bővítménytől keletre egy meghatározhatatlan korú, északkelet-délnyugati irányú fal kisedését dokumentálhattuk, majdnem a Szentlélek-kápolnának hívott épületrész északi falának képzeletbeli meghosszabbításában.

Amennyiben a déli keresztházszerű épület déli falát áttükrözzük az északi oldalra, azt találjuk, hogy előkerült egy ilyen fal a Szent György-kápolna 1957. évi ásatásán, ám azt H. Gyürky Katalin újkori falnak vélte. (4. kép) Alighanem azért, mert viszonylag magasan megmaradt, és alatta sejtette a kétperiódusú rotunda falait. Valójában azonban, ha megnézzük a körtemplomról készített ásatási metszetrajzot, azt találjuk, hogy csak a korai rotunda déli fala (felmenő kőszára „K” jellel és a csatlakozó padló) nyúlik a kérdéses fal alá. A kápolna második, 13. századra keltezett, oktagonális periódusa, melynek tájolása megegyezik a székesegyházzal, már nem található meg e fal alatt, az ásatási alaprajz is csak hipotetikusnak jelöli a nyomvonalát.⁵⁰ Az újkorinak vélt fal keltezési problémáját már Tóth Sándor észrevette, de az abból levonható következtetéseket – noha tisztában volt jelentőségével – nem fejtette ki.⁵¹

A déli keresztház-szerű tér kiterjedése ismeretében most viszont fel kell vetnünk, hogy talán azért nem került elő a sokszögű kápolna déli fala, mert nem volt ilyen, és a 13. századi kápolna utólag épült hozzá a már ott álló románkori székesegyház-falhoz. H. Gyürky közleményében és az ásatási fotók alapján egyértelmű, hogy a vitatott falhoz tartozott egy küszöbkö, mely a fotók alapján inkább az északi keresztház-szerű épületrész északnyugati belső sarkában kialakított falvastagításban helyezkedett el. Szintje – mely nem áll távol a déli keresztházban azonosított első biztosnak tekinthető gótikus járó-

⁴⁹ TÓTH, 1993–1994. 329., 6–7. ábra.

⁵⁰ H. GYÜRKY, 1963. Abb 1., Abb. 15., vö. H. GYÜRKY, 1957. Napló 21.

⁵¹ TÓTH, 1974. 620., 134–135. ábra. Amennyiben valóban a románkori északi keresztház-szerű tér északnyugati falával állunk szemben, úgy különös jelentőségűvé válik az a falszakasz, melynek tetején egy sor lapos kő van, és alányúlik e falnak, és az ásató egy közeli alaprajzán a Szentlélek-kápolna északkeleti, túlnyúló alapfalához tartozónak vette (H. GYÜRKY, 1957. Napló 13. 155. rajz.)

szinttől (l. alább) – igazodott ahhoz a középkori falfestés által kijelölt szint-hez, amely az északi keresztházszerű tér belső falán 1957-ben került elő.⁵² A továbbiakban vizsgálandó, hogy nem a Szent György-kápolnával való közvetlen átjárási kapcsolat emlékével állunk-e szemben. Ez esetben azonban egy lépcső alsó lépcsőfokaként kellene felfognunk, ám sajnos a kőelem és a tőle északra lévő középkori keresztházszerű építmény fal közötti részt modern csőbeásás elpusztította. Különösen annak fényében érdekes a kérdés, hogy 1352-ből adatunk van arra, hogy a kápolnában káptalani gyűlést tartottak,⁵³ ami a székesegyházzal való szorosabb építészeti kapcsolatot is megmagyarázná.

A kép teljessége kedvéért röviden vissza kell térnünk a déli oldal feltárá-sára. Ebből ugyanis kiderült, hogy az általunk feltárt apszisfalnak volt még egy újabb, a székesegyház 1400 körüli átépítéséhez köthető átalakítása. Az apszis-záródást kívül egyenes záródásúra építették át laposabban faragott, sárgás színű kövekből, melynek keleti végfala tovább futott déli irányban. Az északi oldalon a mellékszentély és az apszis közötti szűk teret szintén gótika korabeli faltömb tölti ki. Ugyanígy átépítették a déli apszisfalat is egyenesre, kiigazítva a félköríves apszis-záródást ezen az oldalon is. Ez nem érintette az íves belső alaprajzát, melynél ugyan szintén történt visszabontás és újrafalazás. Ekkor került föl, a sárgás színű, az épületről máshonnan is ismert, jellegzetesen gó-tikus vakolat, melynek kihajlása megadja az első biztosan meghatározható járószintet. Ez alig, 15-20 cm-rel lehetett magasabb a románkori belső járó-szintnél, melyekre vonatkozóan ezen a részen inkább csak a Tóth Sándor-vé-gezte külső kutatások során azonosított alapozási padka nyújthat támpontot, mint minimum szint. Hozzá kell tennünk, hogy ez a szint (és románkori előz-ményei) csak óvatosan vethetők össze a hajóban tapasztalt szintekkel, hiszen egy apszison belül számítani lehet arra, hogy a szint egy-két lépcsőfoknyival magasabban van a templomhajóhoz képest.

A gótikus átépítés során tehát a keresztház-szerű építmény bizonyos mér-tékű bontásával kell számolnunk. Ennek rétegtani bizonyítéka, hogy a góti-kus vakolat egy olyan románkori bontási anyagot tartalmazó rétegre hajlik ki, amely lefedi a már egyszer megemelt, az apszist keletről határoló, szentély-padkaként azonosítható észak-déli irányú falat, de ennek további összefüggé-sei már nem képezik témánkat. Ugyanakkor annyi tanulsággal szolgál, hogy az északi oldalon is előfordulhat, hogy egy 1400 körüli átépítés nehezítette a vitatott északi középkori keresztházszerű építmény falai körüli értelmezést.

⁵² Az oktagonális kápolna déli falának hiánya az ásatónak is feltűnhetett. Az ásatási dokumen-tációban alaprajzán a küszöbkövet az oktagonális kápolna déli falaként jellemezte, noha már kívül esik az oktagonális kápolna déli kontúrjain. A dokumentáció színezett periodizációján, valamint a publikált változatban viszont a küszöbkövet újkorinak jelölte. Vö. H. GYÜRKY, 1957. Napló 12–13., 144–145. és 155. rajz.

⁵³ VeszpReg 436. sz.

Mivel e falat H. Gyürky újkorinak tartotta, habarcsanyagáról közelebbi információnk nem áll rendelkezésre, és a különféle bontások miatt sajnos már nincs is lehetőség az általa feltárt szituáció maradéktalan hitelesítésére.

Írásunkból kitűnhetett, hogy a veszprémi székesegyház és közvetlen környezetében kevés felület maradt érintetlen a régészeti kutatásoktól, építőipari bolygatásoktól. Így a jövőben lehetőség szerint el kell kerülni mindenféle földmunkával járó beavatkozást, e leletek legbiztosabb helye ugyanis még mindig eredeti összefüggésükben, a föld alatt van. Amennyiben a jelenlegi állapot megbontása mégis elkerülhetetlen, akkor gondosan végig vitt ásatásokat – elsőként is próbafeltárásokat – kell az érintett területen végezni úgy, hogy arra a feltáró régésznek elegendő idő álljon a rendelkezésére.

Felhasznált források és irodalom

LDM = Lackó Dezső Múzeum, Veszprém

RA = Régészeti Adattár

MÉM MDK = Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest

MNM RA = Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

RA = Régészeti Adattár

ÁDÁM, 2010. = ÁDÁM Iván: A veszprémi székesegyház a barokk korban I–II. In: KARLINSZKY Balázs – VARGA Tibor László (szerk.): *Centenárium album a veszprémi székesegyház újjáépítésének százéves évfordulójára*. Veszprém, 2010. 19–23.

ÁKÍF = KRISTÓ Gyula (szerk.): *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, 1999.

DHA I. = GYÖRFFY, Georgius (ed.): *Diplomata Hungaria antiquissima 1000–1131. I. Bp.*, 1992.

MRT 2. = ÉRI István (szerk.): *Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás*. Bp., 1969. (Magyarország régészeti topográfiája 2.)

VeszpReg = KUMOROVITZ L. Bernát (összeáll.): *Veszprémi regeszták (1301–1387)*. Bp., 1953. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 2.)

BODÓ, 2003. = BODÓ Balázs: Veszprém, ferences kolostor. *Műemlékvédelmi Szemle* 13 (2003/2) 183–185.

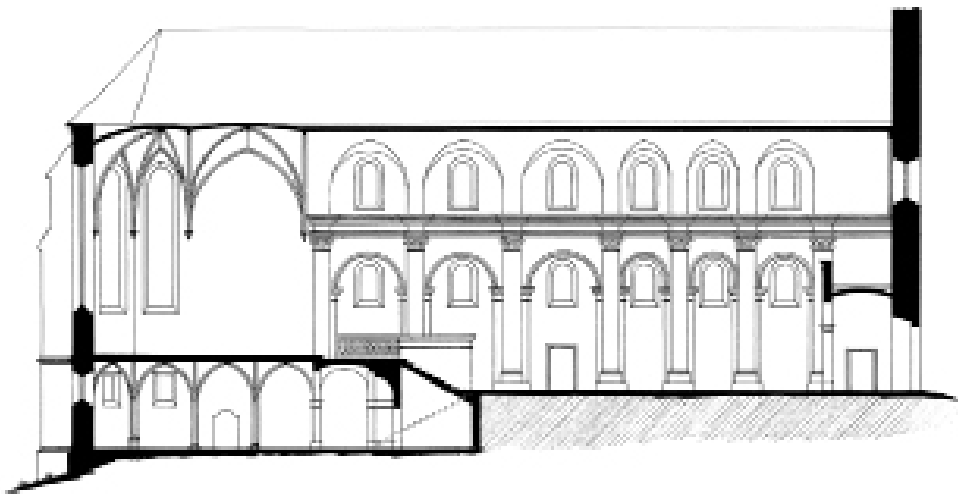
BOGYAY, 1994. = BOGYAY Tamás: A Karoling-kori Veszprém problémája. In: V. FODOR Zsuzsa (szerk.): *Veszprém kora-középkori emlékei*. Veszprém, 1994. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák 5.) 6–15.

- BÓNA, 1978. = BÓNA István: Arpadenzeitliche Kirche und Kirchhof im Südlichen Stadtgebiet von Dunaújváros. *Alba Regia* 16 (1978) 99–150.
- ÉRY–KRALOVÁNSZKY, 1976a. = ÉRY Kinga – KRALOVÁNSZKY Alán: Veszprém – Vár, Székesegyház. Jelentés. MNM RA XXI. 197/1976.
- ÉRY–KRALOVÁNSZKY, 1976b. = ÉRY Kinga – KRALOVÁNSZKY Alán: Veszprém – Vár, Székesegyház. *Régészeti Füzetek* I. Ser. 29 (1976) 61.
- FÜLÖP–SIMON, 2011. = FÜLÖP ANDRÁS–SIMON ANNA: Az 1907–1910. évi átépítés során megismert középkori veszprémi székesegyház. In: KARLINSZKY Balázs – VARGA Tibor László (szerk.): *Aedes jubilat. Tanulmányok a veszprémi székesegyház 1910. évi újraszentelésének tiszteletére*. Veszprém, 2011. (A veszprémi egyházmegye múltjából 23.) 39–61.
- GUTHEIL, 1979. = GUTHEIL Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém, 1979. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 1.)
- GYÖRFFY, 1983. = GYÖRFFY György: *István király és műve*. Bp., 1983.
- H. GYÜRKY, 1957. = H. GYÜRKY Katalin: *Veszprém, Szent György-kápolna. Az 1957. évi leletmentő ásatás naplója*. 1957. MNM RA, ltsz. 4688.
- H. GYÜRKY, 1963. = H. GYÜRKY Katalin: Die St. Georg-kapelle in der Burg von Veszprém. *Acta Archaeologica Hungarica* XV (1963) 341–408.
- H. KELEMEN – TÓTH, 1965. = H. KELEMEN Márta – TÓTH Sándor: Veszprém, Tolbuhin u. 16. Leletmentés dokumentációja. MNM RA XXI. 338/1965.
- H. KELEMEN–TÓTH, 1966. = H. KELEMEN Márta – TÓTH Sándor: Veszprém, Vár, Tolbuhin u. 16. *Régészeti Füzetek* I. Ser. 19 (1966) 47.
- KOZÁK, 1977. = KOZÁK Károly: Az Országos Műemléki Felügyelőség régészeti kutatásai 1973–1974-ben. In: *Magyar Műemlékvédelem 1973–1974*. Bp., 1977. (Országos Műemléki Felügyelőség Kiadványai 8.) 367–376.
- KRALOVÁNSZKY, 1983. = KRALOVÁNSZKY Alán: Veszprém – Vár, Tolbuhin u. 18. *Régészeti Füzetek* I. Ser. 36 (1983) 128–129.
- KRALOVÁNSZKY, 1984a. = KRALOVÁNSZKY Alán: Veszprém – Vár, Tolbuhin u. 18. *Régészeti Füzetek* I. Ser. 37 (1984) 132.
- KRALOVÁNSZKY, 1984b. = KRALOVÁNSZKY Alán: *A Veszprém – vár rekonstrukciójával összefüggő tudományos kutatások dokumentációja*. 1984. MÉM MDK Tervtár ltsz. 21023/a–i.
- KRALOVÁNSZKY, 1985. = Veszprém – Vár, Tolbuhin u. 33–35. – Püspöki székesegyház. *Régészeti Füzetek* I. Ser. 38 (1985) 127.
- KRALOVÁNSZKY, 1986. = KRALOVÁNSZKY Alán: Veszprém – Vár, Tolbuhin út 35–37. előtti úttest. *Régészeti Füzetek* I. Ser. 39 (1986) 118.
- KRALOVÁNSZKY, 1990. = Alán KRALOVÁNSZKY: The Settlement History of Veszprém and Székesfehérvár in the Middle Ages. In: GEREVICH, László (ed.): *Towns in Medieval Hungary*. Bp., 1990. 51–95.
- KRALOVÁNSZKY, 1991. = KRALOVÁNSZKY Alán: Veszprém középkori topográfiája. In: UHERKOVICH Ákos (szerk.): *Régészet és várostörténet. Tudományos konferencia*. Pécs, 1989. március 16–18. Pécs, 19991. 107–111.

- NÉMETH, 1961. = NÉMETH Péter jelentése. LDM RA, 40. doboz. 1961. április 10–14.
- SIMON–FÜLÖP, 2009. = SIMON Anna – FÜLÖP András: Veszprém, Szent Mihály-székesegyház. In: KISFALUDI Júlia (szerk.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2008*. Bp., 2009. 312–313.
- SIMON, 2012. = SIMON Anna: „Bogyay Tamásnak tisztelettel. Tóth Sándor”. Egy levél 1966-ból. *Ars Hungarica* 38 (2012) 436–449.
- SOLYMOSI, 1994. = SOLYMOSI László: Veszprémi püspökség. In: KRISTÓ Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon*. Bp., 1994. 727–728.
- SOLYMOSI, 2000. = Veszprém korai történetének néhány kérdése. In: KREDICS László (szerk.): *Válaszúton. Pogányság-kereszténység, Kelet-Nyugat. Konferencia a X–XI. század kérdéseiről*. Veszprém, 2000. 129–157.
- S. PERÉMI, 1998. = S. PERÉMI Ágota: Veszprém megye 10–11. századi régészeti emlékei. In: V. FODOR Zsuzsa (szerk.) *Veszprém és környéke a honfoglalás korában. Felolvasóülések Veszprém történetéből 5*. Veszprém, 1998. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák 8.) 21–52.
- SZŐKE–VÁNDOR, 1987. = SZŐKE Béla Miklós – VÁNDOR László: *Pusztaszent-lászló Árpád-kori temetője*. (Fontes Archaeologici Hungariae.) Bp., 1987.
- TAKÁCS, 1996. = TAKÁCS Miklós: Veszprém megye 10–11. századi kerámiaja. *Acta Musei Papensis. Pápai Múzeumi Értesítő* 6 (1996) 329–351.
- TÓTH, 1963. = TÓTH Sándor: A veszprémi székesegyház középkori kőfaragványai (Bakonyi Múzeum kótárának ismertetése I.) In: *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 1 (1963) 115–141.
- TÓTH, 1974 = TÓTH Sándor: Régészet, műemlékvédelem, történelem. *Építés-, Építészettudomány* 5 (1974) 617–630.
- TÓTH, 1993–1994. = TÓTH Sándor: A veszprémi székesegyház középkori kőfaragványai II. In: *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 19–20 (1993–1994) 327–345.
- TÓTH, 1994. = TÓTH Sándor: A 11. századi magyarországi kőornamentika kérdéséhez. In: MIKÓ Árpád – TAKÁCS Imre (szerk.): *Pannonia Regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541*. Bp., 1994. 55–62.
- TÓTH, 2000. = TÓTH, Sándor: Die Kathedrale von Veszprém. In: WIECZOREK, Alfred – HINZ, Hans-Martin (hrsg.): *Europas Mitte im 1000. Band 2*. Stuttgart, 2000. 633–635.
- TÓTH, 2010. = TÓTH Sándor: *Román kori kőfaragványok a Magyar Nemzeti Galéria Régi Magyar Gyűjteményében*. Bp., 2010.
- VESZPRÉMY, 2000. = VESZPRÉMY, László: Königin Gisela von Ungarn. In: WIECZOREK, Alfred – HINZ, Hans-Martin (hrsg.): *Europas Mitte im 1000. Band 2*. Stuttgart, 2000. 608–612.
- ZSOLDOS, 2011. = ZSOLDOS Attila: Vár, város, ispánság és megye. Veszprém az Árpád-korban. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 26 (2011) 11–23.

*Archeological data on the the early periods of Veszprém cathedral
and St. George chapel*

The Veszprém cathedral is built on the top of the hill above the city. Veszprém became an episcopal center at the beginning of the 11th century when the first bishoprics were founded by Stephen I, the first king of Hungary. The close connection between the cathedral and Gisela of Bavaria, the queen consort of Stephen, is well-known from the written sources. The cathedral, dedicated to St. Michael, had several building periods in the Middle Ages. The most important period can be dated from the 1030's. Some stonecarvings with palmette decoration, which came to light in secondary position, are thought to derive from this period. The author underlines that the graves, excavated in the surroundings of the cathedral, have Christian origins, however a few of them were earlier than the period of the 1030's. We do not know too much about the earlier church, because it must have been pulled down in the 1030's. There were no archeological investigations inside the cathedral, we only have informations from the records of the recontruction carried out in 1907, when a lot of medieval parts were demolished and the church took its Neo-Romanesque shape. The author reviews the walls and finds came to light near the cathedral, especially the ones dated from the 10–11th centuries. The chronology is divided into several periods, in the light of the former investigations (Katalin H. Gyürky, Alán Kralovánszky and Sándor Tóth). The walls excavated to the south of the Neo-Romanesque cathedral are presented in addition, so it is possible to draw the conclusions from them concerning the cathedral and both periods of St. George round church. Either of them might have been built in the 10th century before the construction of the cathedral. Later the 13th-century period of the chapel was annexed to the cathedral.

1. Storno Kálmán rajza a veszprémi székesegyház barokk kori állapotáról (Fülöp–Simon, 2011. 17. kép nyomán)

2. A székesegyház északi oldalán előkerült edény (MRT 2. 26. tábla 28. nyomán, fotó: Simon Anna)

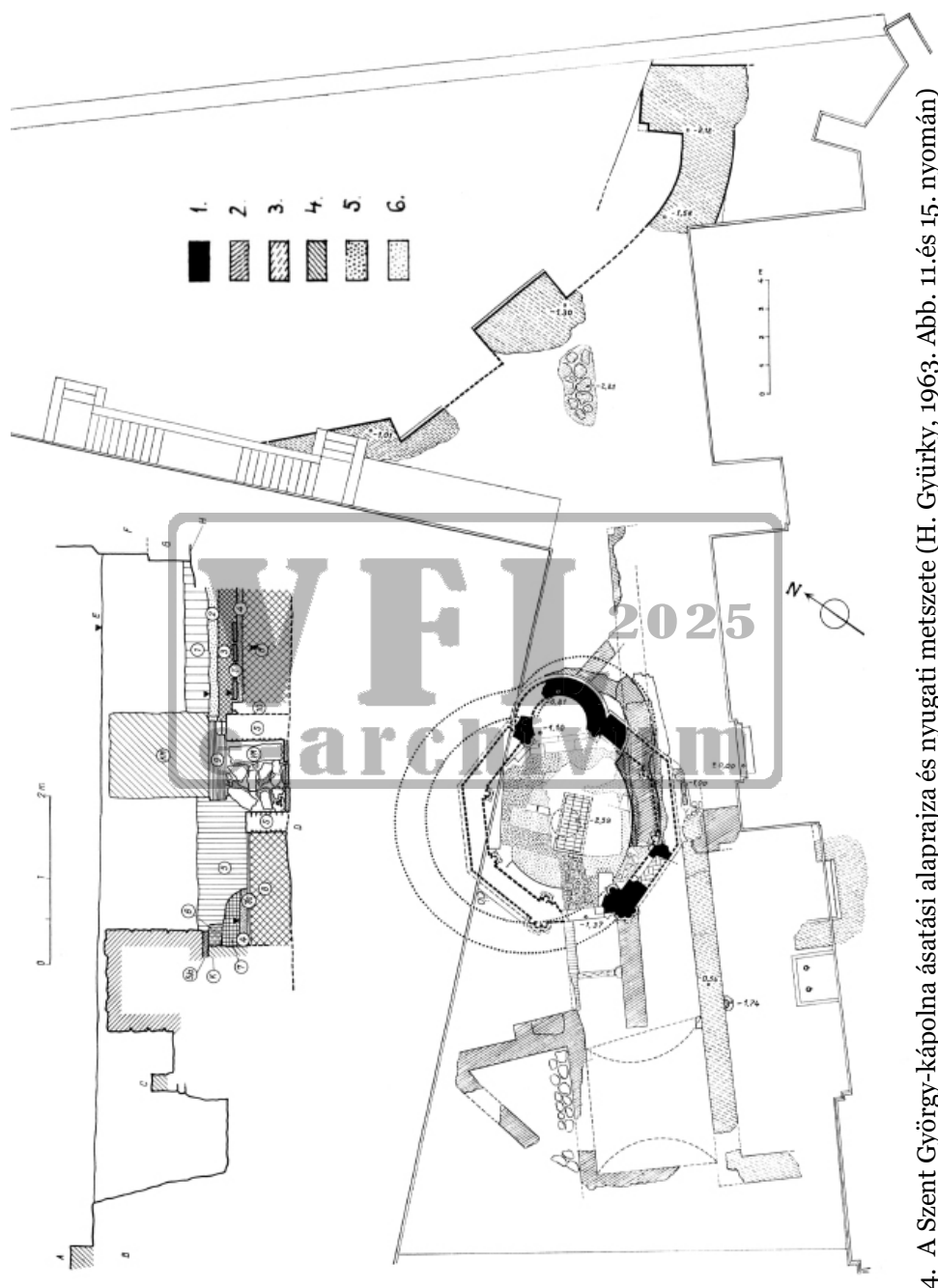
15

16

3. Pasztagyöngyök a szeminárium területéről (MRT 2. 26. tábla 15–16. nyomán)

4. A Szent György-kápolna ásatási alaprajza és nyugati metszete (H. Gyürky, 1963. Abb. 11. és 15. nyomán)

5. A székesegyház oldalfalán felfutó tagozatok 1907-ben
(Ádám, 2010. LXXIV. t. nyomán)

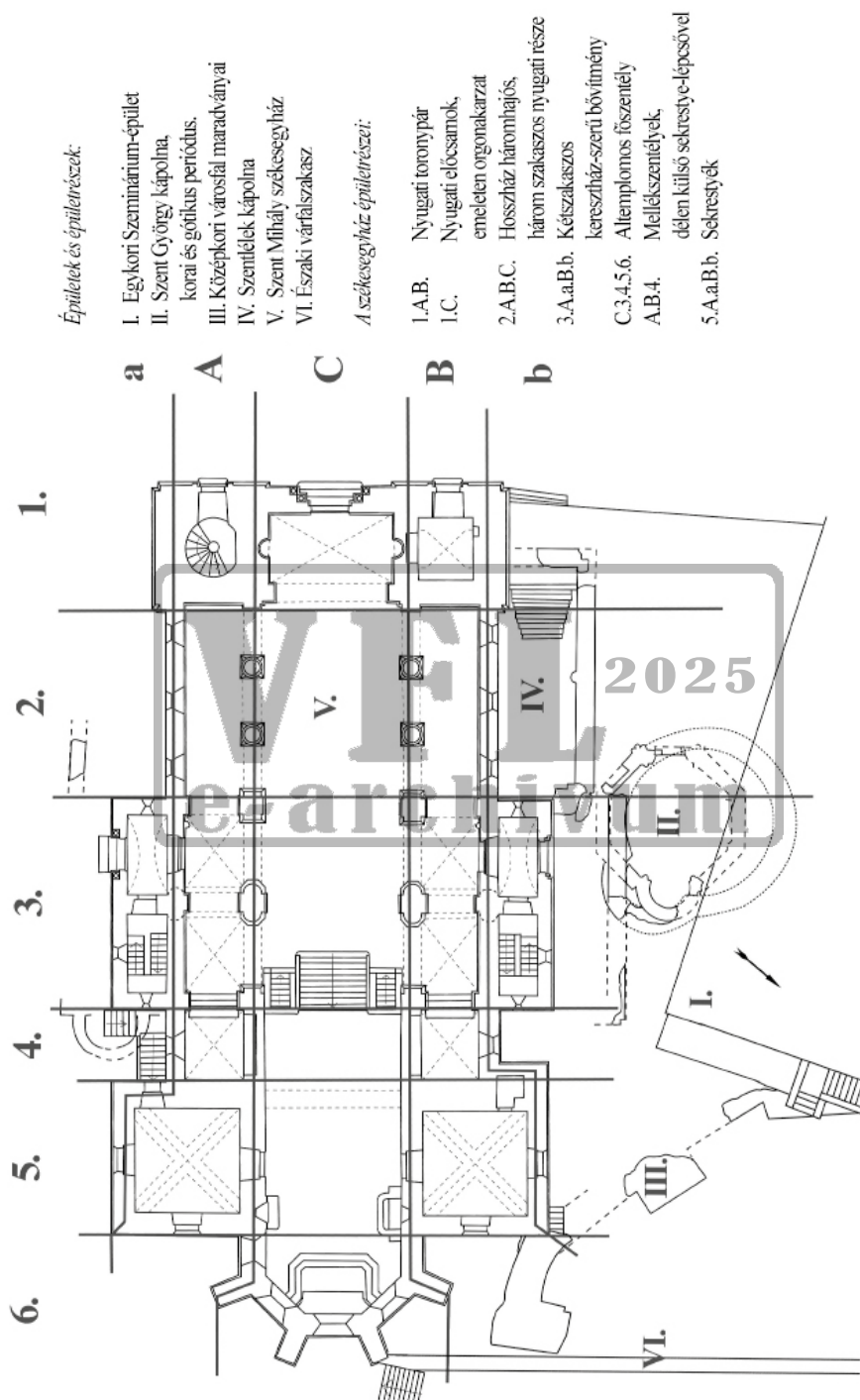

6. A veszprémi székesegyházból származó
árkádos ornamentikájú oszlopfej
(Tóth, 1993–1994. I. 7. kép nyomán)

7. A 2008/1. sír (fotó: Fülöp András, 2008)

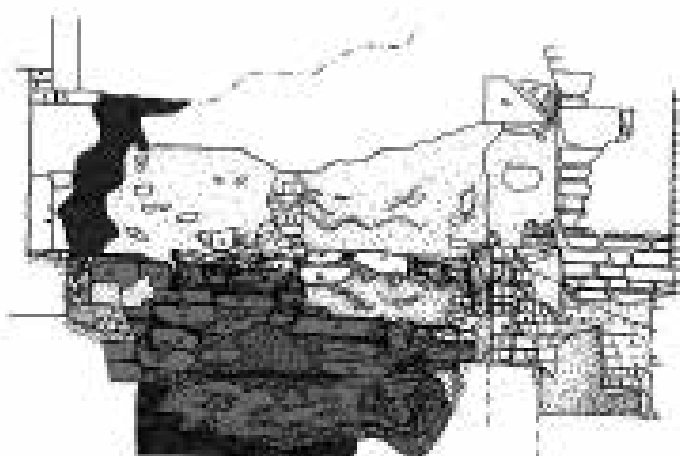

8. Küszöb a székesegyház északi oldalán, északkeletről
(H. Gyürky, 1963. Abb. 18. nyomán)

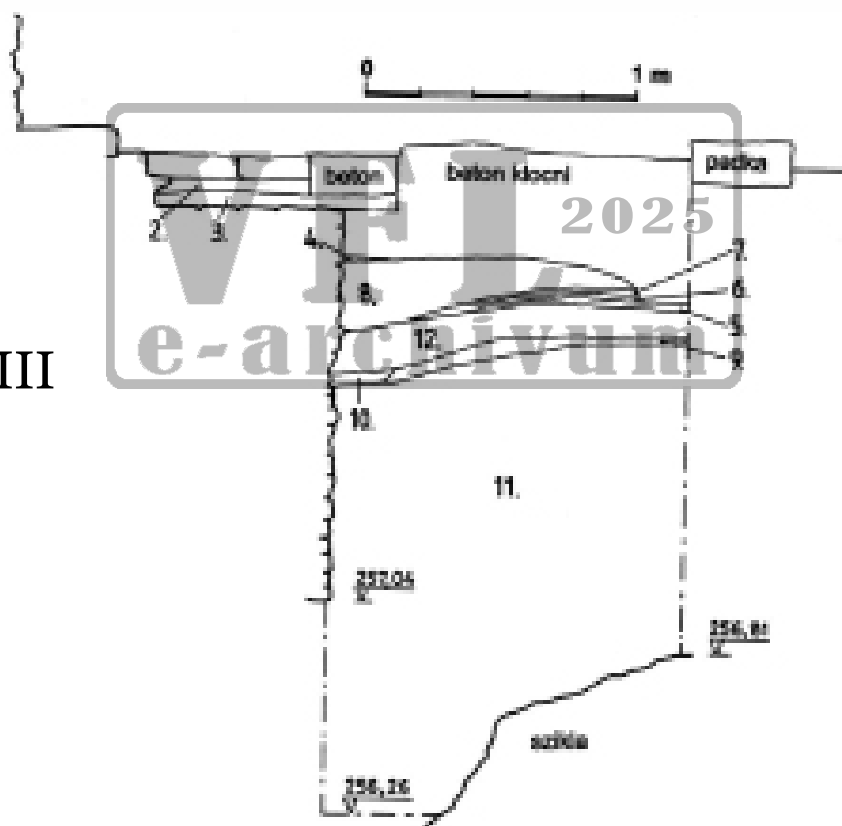

9. A mai székesegyház alaprajza a déli keresztházszerű építmény részleteivel (Fülöp–Simon, 2011. 19. kép nyomán)

II

III

10b. A 2008. évi feltárások falnézete (II) és ásatási metszete (III)
(Rajz: Simon Anna, Fülöp András)

